

"Kərim Məşrutəçi Sönmez", "Haşım Tərlan", "Əli Daşqın" əçkerlərində sənəkarların ədəbi-bədii irsinin öyrənilməsinə müəyyən yer ayrıldığı halda, başqa şairlərə belə iltifat göstərilməmişdir. "Həbib Sahir", "Mirzə Hüseyn Karimi", "Gəncəli Səbahi", "Səməd Behrəngi" əçkerlərində şairlərin həyatı ilə yarıdıcılıqları qarışdır verilməmişdir. Cildin "İran İslam İnqilabından sonra ədəbiyyat" adlanan on birinci - sonuncu fəsil icmaldır olduğundan həmin fəsil nətamam görünür və s.

Lakin bu qeydlər ikidicilik "Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi"nin ədəbi-elmi məzəyyətləri öndədə çox balaca görünür və təmiz bulaq yatağındakı suyun üzərinə düşmüş xırda yarpaqları xatırladır; onə görə qeyd etdim ki, suyun üzərinə olanları yeni nəşrlərə nazərə alınmış. Bütövlükdə "Cənubi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi" kitablarının nəşri ölkənin ədəbi-ictimai həyatında unikal hadisədir. Bu hadisənin elmi və siyasi əhəmiyyəti böyükdür: ilk dəfə olaraq dünya görür ki, Cənubi Azərbaycan xalqının - İran türklərinin də yaratdığı söz sənətinin yaşı 200 ilə çatan zəngin bir tarixi var və bu tarix dünyanın müxtəlif yerlərində və müxtəlif dillərində yaranan ümumazərbaycan ədəbiyyatının ayrılmaz hissəsidir.

Zaman ƏSGƏRLİ

On ilin ədəbi-tənqidi düşüncələri

Vaqif Yusifli. "Ədəbi həyat".

"Vektor" Nəşrlər evi, Bakı, 2014

"Ədəbi həyat". Bu kitab müasir Azərbaycan ədəbi tənqidinin tanınmış simalarından biri - filologiya elmləri doktoru Vaqif Yusiflinin sayca 24-cü kitabıdır.

Fəaliyyət göstərdiyi illər ərzində Vaqif Yusifli Azərbaycan ədəbi mühitində baş verən proseslərə, yaranan poetik nümunələrə biganə qalmamış, vaxtında münasibət bildirmiş, ədəbi-tənqidi düşüncələrini oxucularla bölüşmüşdür. Bu xüsusiyyət onu, eyni zamanda, çəvik və məhsuldar tənqidiçi kimi xarakterizə edir.

"Ədəbi həyat" Vaqif Yusiflinin son on ildə ərsəyə gətirdiyi ədəbi-tənqidi məqalələri (təbii ki, bunlar heç də hamısı deyil) əhatə etməklə bir sıra yazdığı və şairlərimizin yaradıcılıqları, eləcə də, ədəbiyyatımızın çağdaş durumu ilə bağlı ümumi şəkilə də bəlgiləməyə imkan yaradır. Kitabda onlarla yazının adı çəkilir, həyat və yarıdıcılıqlarının ayrı-ayrı məqamları araşdırılır, konkret illər üzrə ədəbi mühitin ümumi mənzərəsi ortaya qoyularaq mülahizə və qeydlər, müştəhədə olunan inkişaf və çatışmazlıqlar diqqətə çatdırılır. Elə kitabın ilk səhifəsində də çağdaş poeziyamızın durumu ilə bağlı reallığı əks etdirən obyektiv tənqidiçi yanaşması ilə qarşılaşırıq. Vaqif Yusiflinin texniki hesablamalarına görə məmləkətimizdə şair kimi tanınan, yaxud tanılardan 3000 şair yaşayır. Amma bu "3000 şairin içərisində əsl Poeziya yaranandan

var ki, onların sayı 100-ü keçməz. Təxminən bundan iki dəfə, üç dəfə artıq sayda müəlliflər də var ki, onlar heç də pis yazmırlar, amma bəylik poeziya yarada bilmirlər. Qalır böyük sayda müəlliflər ordusu... Onlar sadəcə nəzm-karlıqla məşğuldurlar. Yazdıqlarının içində birçə obrazlı fikir tapa bilməzsən...

Düğrudən də bu fakt - əsl Poeziya hesab ediləcək örnəklərin kəmiyyəti etibarilə barmaqda sayılacaq dərəcədə olması son illər Azərbaycan poeziyasında müştəhədə edilməmiş təəssüf doğuran acı həqiqətdir.

"Ədəbi həyat" da ilk baxışda diqqət çəkən məqam müxtəlif nəsiləri təmsil edən (təbii ki, XX-XXI yüzilliklərdə kontekstində) sənəkarlara müraciətdir. Belə ki, burada Azərbaycan çəvət dövrü ədəbiyyatının Mirzə İbrahimov, Mir Cəlal Paşayev, Mehdi Hüseyn, İlyas Əfəndiyev, Ənvər Məmmədaxanlı kimi böyük şəxsiyyətləri və "altmışıncılar" nəslinin Yusif Səmədoğlu, Fərman Karimzadə, İsi Məlikzadə, Vaqif Səmədoğlu kimi orijinal yazı tərzinə malik görkəmli söz ustalarının yarıdıcılıq portretləri ilə yanaşı, müasir ədəbi gəncliyin yarıdıcılıq ustaları da öz əksini tapmışdır.

Vaqif Yusiflinin tənqiddə calb etdiyi sənəkarların yarıdıcılıqlarını onların şəxsiyyətlərinin fonunda araşdırmaq maraqlı məqam kimi diqqət çəkir. Tənqiddə qatçı bu yanaşma təzli ilə insanın cəmiyyət içərisində tutduğu mövqədən asılı olmayaraq, həqiqi İnsan və Şəxsiyyət olmasının vacibliyi fikrini vurğulamaq istəmişdir. Məsələn, müəllif Mirzə İbrahimovla bağlı ədəbi portretində yazır: "Mirzə İbrahimov Şəxsiyyət idi. Azərbaycan ziyalılığını təmsil edən bu böyük insana qiymət verərkən onun hansı partiyadan üzvü olduğunu, hansı böyük vəzifələrdə işlədiyini yox, yalnız böyük insanlığını və şəxsiyyətiyi göz önünə gətirmək lazımdır.

O, çox təmkinli idi. Ömrünün müdriklilik çağlarından dönbət arxaya boylandıqda bəlkə nəyə təəssüflənməyi olub, amma heç vaxt özünə xas olan təmkinini pozmayıb. Həmişə çalışmış ki, tərəflər arasında sülh yaratsın. Humanizim, bəridirçilik mövqə onun ictimai fəaliyyətinin başlıca xüsusiyyətlərindən biri idi. Onun təmkinli müdrikliliyi ilə qoşa addımlayırdı".

Kitabda iyirminci yüzillik Azərbaycan nəsrində lirik-psixoloji təməyülün yarıdıcılıqlarından olan Ənvər Məmmədaxlanının daxili azadlığı, bəzi prinsipial məsələlərdə cəsarət və haqsızlığa dözümsüzlüyünü bəlləndirən məqamlar da diqqətimizi çəkir. Bu baxımdan onun 1980-ci ildə Yazıçılar İttifaqının "Nəvəvan" klubunda təşkil edilmiş müzakirədə "Dayırmən" povestinə görə Mövlud Süleymanlına kəskin tənqid atəşinə tutulması qarşı səsləndiriyi fikirlər maraqlı doğurur: "Burada çəvət ədəblərin bir çoxu yazıçı kimi deyil, müstəntiq kimi danışdırlar. Na təz unuduldu o məşum illər. Bəsidir daha, yığışdırın bu oyanları, o məşum illərin uyandırdığını oynamaq, siz o illəri qayıtara bilməyəcəksiniz. Mən sizdən heç vaxt qorxmamışam".

Bu kiçik epizod Ənvər Məmmədaxlanının fərdi insani kəfiyyətlərinə diqqətli calb etməklə onun şəxsiyyəti haqqında konkret fikir formalaşdırır.

Vaqif Yusifli yurd həsrətə, torpaq nisgilliyinə, ev-əşiklərdən didərgin salınmış el-oba dərdi ilə ilk həqiqi yazıçımız kimi dünyadən köçmüş Fərman Kərimzadəni xatırlayarkən onun insan kimi səciyyətlərindən bu başlıca xüsusiyyəti - vətən və millət sevgisini ön plana çəkir. Bu təqdimat, həm də Fərman Kərimzadənin yarıdıcılığında aparıcı xətt olan milli kimlik, tarixi kəşmişliyimiz, mədəni dəyərlərimizə hörmət və ehtiram kimi məsələlərin inkişaf kontekstində yazıçının səmimiyyətinə inamı ortaya qoyur.

Tənqidçinin daxili nüfuz etmə bacarığı ilə Sənətkar və Şəxsiyyətə amilini tərsiləqli təhlillə tənqidi sözügdən sənəkarların şəxsiyyətləri ilə tənqidiçilik imkanını yaradır, onların kimliyini ortaya qoyur. Təbii ki, bu halda görək sənətkar

Kitabda Əhməd Cəmil, Balaş Azəroğlu, Əliağa Kürçaylı, Cabir Novruz, Vaqif Səmədoğlu, Adil Cəmil, Adil Rəsul və başqa bu kimi şairlərin yaradıcılıqları poetik məziyyətləri, ideya-məzmun istiqaməti, dil, üslub imkanları, mövzu seçimi, təsvir obyektı, fikrin bədii ifadə forması və s. baxımından araşdırılmış, bu kontekstdə fərdi sənətkarlıq xüsusiyyətləri diqqətə çatdırılmışdır.

Kitabda gənc yazarlardan Kəramət Böyükçöl, Cavid Zeynalli, Qaraqan, Natiq Məmmədli, Emin Piri, Mətləb Ağa, Pərvin, Nuranə Nur, Arzu Nehrəmli və digərlərinin ədəbi fəaliyyətlərinə tənqidçi-alim yanaşması ortaya qoyulmuş, əsərləri təhlilə cəlb edilərək mövzu axtarışları, uğurları, bəzi qüsurlar və çatışmazlıqları və s. müəyyənləşdirilmiş, əsas diqqət isə onların nisbətən daha tutarlı poetik nümunələrinə yönəldilmişdir.

Yeri gəlmişkən, kitabda diqqətimizi çəkən məqamlardan biri də son vaxtlar ədəbiyyat aləmində istedadı ilə özünə yol açan gənc yazar Emin Piriyə Vaqif Yusiflinin sərgilədiyi münasibətdir: "Mətbuatda yüzrlərlə şairin şeirlərini oxuyuruq, amma bu yazıların böyük bir qisminin şairlik sənətinə, poeziya aləminə heç bir dəxli yoxdur. Şeirimizi yaşadan, ona yeni qollar, budaqlar artırən istedadlar isə kütləvi şəkildə deyil, tək-tək gəlirlər ədəbiyyata və belə istedadlardan biri də EMİN PİRİdir". Vaqif Yusiflinin yeni səs, yeni nəfəs adlandırdığı bu gənc şairin adını böyük hərflərlə yazması ona verilən tənqidçi qiymətinin ifadəsidir. Vaqif Yusifli Emini öz yolu və fərdi üslubu ilə seçilən, bədii təzadırla işləməyi sevən, ənənəvi mövzularda təzə söz deməyi bacaran, poetik fikri aydın, təsirli və konkret şəkildə çatdırma bilən gənc şair kimi xarakterizə edir. Tənqidçi Emin Pirinin əksər şeirlərində müşahidə olunan düşüncələrin poeziya dililə özünəməxsus şəkildə ifadəsi, fəlsəfi çalar kəsb etməsi, əqillə hissiyyatın, rasionallıqla emosionallığın vəhdəti və başqa bu kimi xüsusiyyətləri onun keyfiyyət göstəricisi kimi səciyyələndirir və müəllifin gələcəyinə böyük ümidlər bəslədiyini vurğulayır.

Göründüyü kimi, Vaqif Yusifli ədəbi gəncliyin istedadlı nümayəndələrinin bu sahədəki fəaliyyətlərini, yaradıcılıq axtarışlarını, poetik uğurlarını eyni həvəs və məsuliyyətlə, ayrı-seçkilik salmadan, eyni yanaşma tərzi ilə izləyir, araşdırır və ədəbi ictimaiyyətə təqdim edir. "Ədəbi həyat"da gənc yazarlara ayrıca bölmə ayrılması da bu mənada təqdirləyicidir. Bütün bunlar onu göstərir ki, oxucu və tənqidçi-alim Vaqif Yusifli üçün yaşından və mövqeyindən asılı olmayaraq əsas meyar - İstedaddır.

Aynur XƏLİLOVA